

Передерій В.А.

(Мелітопольський державний педагогічний університет
ім. Б.Хмельницького)

«Дискурс» як наріжна категорія аналізу Інтернет – комунікацій.

In our research we try to define the phenomenon of discourse as one of the categories of Internet-communication.

Blog is considered as a new communicative environment of interpersonal communication.

Discourse is one of the chief categories of Internet communications' analysis

Key words: discourse, blog, diary, Internet.

Література:

1. Арутюнова Н. Д. Фактор адресата // Изв. АН СССР. Сер. Лит. и яз.- 1981.- Т. 40.- №4.- с. 356-357.
2. Бенвенист Э. Общая лингвистика./Пер. с фр.-М.: Прогресс,1975.- 447 с.
3. Кубрякова Е. С. Номинативный аспект речевой деятельности./- М.: наука, 1986.- 158 с.
4. Мороховский А. И. К проблеме текста и его категорий.//Текст и его категориальные признаки: Сб. науч. Тр./КГПИИЯ.К.,1989.- с. 3-8.
5. Почепцов Г. Теория и практика коммуникации./- М.: Из-во «Центр», 1998.- 352 с.

У межах когнітивного напрямку останнім часом з'явилося багато нових аспектів дослідження. Одним з таких аспектів є опис феномену «дискурс» та аналіз його системоскладаючих ознак, що дозволяють розглядати його як категорію комунікації.

Метою нашого дослідження є визначення «дискурсу» як чільної категорії інтернет – комунікацій, об’єкт нашого дослідження – дискурс як категорія інтернет – комунікацій, предмет дослідження та функціональні характеристики феномену «дискурс» як комунікативної категорії.

Вперше поняття «дискурс» було введено в наукову теорію лінгвістики тексту американським вченим З.Харісом у 1952 році як еквівалент поняття «текст». Таким чином, поняття «дискурс», запозичене із структуралізму, отримує у кінці 20 ст. більш ширшу наукову інтерпретацію та термінологічну багатозначність.

Але до сьогодні визначення меж та об’єкту поняття «дискурс» є дискусійним, та цей феномен, як категорія комунікації, розуміється багатьма вченими по-різному. Вивченню дискурсу присвячено багато досліджень, автори яких трактують це явище у різних наукових парадигмах, тому у лінгвістичних теоріях поняття «дискурс» к кінцю 20 ст. стало ширше поняття «мова». Тому робимо висновок, що зрозуміліший діапазон терміну «дискурс» достатньо широкий.

У сучасній лінгвістиці поняття дискурсу трактується неоднозначно. Для визначення нашого розуміння дискурсу всі існуючі підходи можна звести до наступних.

1. Дискурс визначається через текст або текст через дискурс .
2. Дискурс розуміють як когнітивний процес, пов’язаний із творенням мовленнєвої поведінки.
3. Дискурс розглядається як послідовність взаємозв’язаних висловлювань, об’єднаних спільністю цільового завдання [Мороховський 1989, с. 4].
4. Дискурс визначається як засіб бесіди та мислення, які, як і жанри можуть ставати ритуалізованими.
5. Дискурс тлумачиться як мовленнєве утворення, одиниця вищого, ніж речення, рівня.

6. Дискурс розглядається як форма мовленнєвого спілкування, яка передбачає взаємозв'язок між мовцем та слухачем, як міжособистісна діяльність.

7. Дискурс розуміється як складна комунікативна подія [Арутюнова 1981, с. 14].

8. Дискурс тлумачиться як соціолінгвістична структура, яка твориться адресатом у конкретних комунікативних, соціальних та прагматичних ситуаціях [Почепцов 1998, с. 10].

Додатковим стимулом звернення лінгвістів до проблеми дискурс-аналізу стало усвідомлення факту, що «у породженні мовлення, - як відмічає Є. С. Кубрякова, виявляються сили, що виходять по суті не від мовця, а від його оцінки стану, знань, розуму, приналежності до того чи іншого соціального стану і т. п. тих, на кого мовлення розраховане» [Кубрякова 1986, с. 18].

Т. Ван Дейк помічає, що «дискурс» являє собою «розмиту категорію». Ця «розмитість» пояснюється двома причинами: історією формування, коли у семантичній пам'яті лексеми затверджуються ознаки попередніх підходів та вживань, а також повна невизначеність місця дискурсу у системі категорій та модусів існування мови.

Дійсно, опис ознак та характеристик дискурсу, як і його складових, пов'язаний з поясненням різноманітних процесів його народження та функціонування. Цінність моделі дискурсу, запропонований Т. Ван Дейком, складається з вилучення «комунікативної події» як складної єдності мовної форми, значення та дії.

У лінгвістичному енциклопедичному словнику (1990) Н.Д.Артюнова визначає «дискурс» як зв'язний текст, що узятий у подійному аспекті; як мова, занурена у життя.

Під дискурсом Е. Бенвеніст розуміє «усіляке висловлювання, яке зумовлює наявність комунікантів: адресата, адресанта, а, також, наміри адресанта певним чином впливати на свого співрозмовника» [Бенвеніст 1975, с. 276-279]. Він розглядав «дискурс» у світлі функціонування мови у живому спілкуванні. Він один з перших надав слову «дискурс», яке у французькій лінгвістичній традиції значило «мову у спілкуванні» або «текст», термінологічне значення, визначивши їм мову, що була притаманна тим, хто спілкується. Він протиставляв «дискурс» об'єктивній оповіді.

Як бачимо, на відміну від підходу, запропонованого Беневістом, Ван Дейк тримається онтологічної інтерпретації мовної природи дискурсу та пропонує розглядати «дискурс», як природу мови, а його комунікативну реалізацію пропонує розглядати як деривативну функцію від мовної природи дискурсу.

Таким чином можна зробити висновок, що у процесі динаміки уточнення типологічних ознак поняття, та об'єктивна співвідносність феномену «дискурсу», у ньому виділяються інгрієнтні, антропологічні та антропотеологічні аспекти.

Пол Серіо виділяє вісім значень терміну «дискурс»: 1) еквівалент поняття «мова», тобто будь-яке конкретне висловлювання; 2) одиниця, що по розмірам перевершує фразу; 3) вплив висловлювання на його отримувача з урахуванням ситуації; 4) бесіда, як основний тип висловлювання; 5) мова з позиції мовця на протилежність оповіді, яка не враховує такої позиції; 6) використання одиниць мови, їх мовна актуалізація; 7) соціально чи ідеологічно обмежений тип висловлювань, характерний для визначеного виду соціуму; 8) теоретичний конструкт, призначений для досліджень виробництва тексту. Ці категоріальні ознаки – «мова в живому спілкуванні і зв'язок з *homoloquens* лягли в основу розуміння дискурсу в європейській та вітчизняній школах.

На думку Е.С. Кубрякової, під дискурсом слід мати на увазі когнітивний процес, пов'язаний з реальним мово виробництвом, створенням мовного

витвору, текст являється кінцевим результатом процесу мовної діяльності, що виливається у визначену закінчену і зафіксовану форму.

Попри все різноманіття визначень терміну «дискурс» в сучасних лінгвістичних дослідженнях важливим є той факт, що більшість вчених акцентують увагу на ситуації спілкування, як на необхідній умові появи вербального та невербального тексту.

Безсонова А.Е. вважає беззаперечним той факт, що «дискурс» утверджує своє місце в системі категорій комунікації перед усім через поняття «текст» (хоча як таким текстом в чистому виді не являється), а також через поняття «мова», а саме створенням визначеного комунікативного простору, де і відбувається комунікативна подія, що народжує текст.

В свою чергу Г.Г. Слишкін розуміє «дискурс» як концепт і припускає, як і усякий артефакт культури, будь яка одиниця мовлення чи мови може слугувати основою для утворення в колективній свідомості лінгвокультурного концепту. Це стосується і дискурсу. Дискурс являється об'єктом, а концепт – інструментом аналізу.

Як бачимо динаміка розвитку і уточнення уявлень про природу дискурсу співпадає з загальними векторами розвитку лінгвістичної думки в другій половині ХХ ст. на рубежі епох: від антологічного і структуралістського підходу до природи мовних об'єктів та феноменів до антропоцентричних когнітивно – комунікативних принципів аналізу взаємодії мовної дійсності і людської свідомості.

В.І. Карасик вважає важливим протиставлення особистісно – орієнтованого і статусно – орієнтованого дискурсу. Основною ознакою особистісного, побутового дискурсу – прагнення вийти на особливий скорочений вид спілкування, близьку дистанцію – так організується розмова про очевидне та зрозуміле. В побутовому дискурсі здійснюються спроби

розкрити свій внутрішній світ у всьому його багатстві, спілкування переважно монологічне і представлене витворами художньої культури та філософськими інтроспективними текстами.

Як відзначається в сучасних роботах з комунікативної лінгвістики, інституціональний дискурс – це спілкування у рамках статусно – ролевих стосунків, тобто мовна взаємодія представників соціальних груп чи інститутів один за одним.

На наш погляд «дискурс» - це мовне поле знань, яке дозволяє аналізувати окремо взятий зв'язний текст в якості вираження історичної та ідеологічної когнітивної практики. Дискурс на сьогоднішній день в багато чому пов'язується з соціальною активністю людини (економічний дискурс, політичний дискурс і т.д.) і як соціолінгвістичний феномен вивчається в широкому контексті його соціальних складників. Соціальні інститути суспільства – держава, мораль, церква, школа, суд, сім'я – визначають функціональні типи дискурсу, які формуються членами певного соціального чи професіонального суспільства і обмежує їх мову, стиль і засоби спілкування.

З активним розвитком нового засобу міжособистісної всесвітньої мережі Інтернет – однієї із найпопулярніших форм текстової комунікативної діяльності в інтернеті стали відкриті “blogs” чи так звані інтернет – щоденники.

Щоденник – це форма розповіді, що ведеться від першого лица у вигляді щоденних записів. Зазвичай такі записи сучасні подіям, що описуються. Щоденники виступають як жанровий різновид художньої прози і як автобіографічний запис реальних осіб. Щоденник являється жанровою формою, що передає динамічну авто-характеристику. За класифікацією М.М. Бахтіна щоденник відноситься до певних мовних жанрів, володіє схожими рисами з самозвітом – сповіддю та автобіографією. Щоденникова розповідь поєднує в собі ознаки усного та письмового мовлення, відноситься до літературно – розмовного типу мови.

Під інтернет – щоденником (blog) розуміють веб – сайт чи його розділ, де знаходяться датовані авторські записи мультимедійного характеру, розташовані у зворотному хронологічному порядку, з можливістю залишити коментарі до записів та переглянути особливий запис на окремій веб – сторінці.

Більшість дослідників погоджуються з думкою, що термін «веблог» був створений блогером Йорном Баргером 1997 року. Перша згадка про блог в пресі відноситься до 1998 року, а до 2002 року вийшло більше п'ятисот статей, які були присвячені блогам. Ранні блоги, які велися переважно спеціалістами з цього питання, були наділені трьома рисами: організація текстів в хронологічному порядку; посилання на цікаві власнику веб-сайти та можливість їх коментування. З того часу як 1999 року з'явилась можливість звичайним користувачам вести блоги, то кількість он-лайн щоденників значно збільшилась. Дослідження 2003 року показали, що кількість щоденників до кінця 2003 року збільшилась до чотирьох мільйонів користувачів.

Снують різноманітні точки зору на те, що потрібно називати блогом і які його основні характеристики. Було здійснено декілька спроб класифікувати блоги по їх змісту. The Weblog Review класифікує блоги шляхом віднесення їх до 14 категорій: дорослі, аніме, camgirl, розваги, гумор, відео, музика, новини (посилання), приватне життя, фотографії.

Коли блогери говорять про ведення он-лайн щоденників, постійно піднімається два питання: самовираження та розвиток суспільства. Ці дві теми підходять для внутрішньої та зовнішньої функції блогів.

Самовираження являється важливою темою для тих блогерів, хто знаходить в них таку ж можливість, яку надає своїм учасникам телевізійне ток-шоу: розповідати свої історії потенційно великій, але невидимій публіці. З цього випливає те, що коли блогер пише про свої переживання, то він починає усвідомлювати весь свій внутрішній світ, він вже більш впевнений в собі та в своєму майбутньому. Його особисті реакції на вірші, інших людей, медіа –

нададуть йому більшої впевненості. Звикнувши виражати свої власні думки на сайті, він зможе повноцінніше спілкуватися з іншими в реальному житті. Він стане менш сприйнятливий до думок інших, які стосуються його власних вчинків, він буде діяти відносно до того, що говорить йому внутрішній голос.

Чимало блогерів розглядають ведення он-лайн щоденників як засіб спілкування та розвитку стосунків з он-лайн-суспільством.

В інтернет – щоденнику мовець виступає в ролі автора, задає тему обговорення і контролює хід дискусії згідно конвенціональним нормам. Також господар володіє певними авторитарними можливостями – він може позбавити слова людину, яка не дотримується правил етикету, що встановлений в щоденниковому суспільстві. У кожного автора свої постійні коментатори, які беруть участь у інтернет – щоденнику, як постійні читачі чи як гості. В зв'язку з тим, що інтернет – щоденники функціонують як нове добровільне комунікативне середовище міжособистісного спілкування, в більшості випадків як господар щоденника, так і його коментатори, стараються створювати дружлюбний тон і атмосферу спілкування і максимально комфортні умови як для комунікантів, які вже беруть участь в діалозі, так і для нових, які бажають примкнути до них. Окремі випадки девіації від схожої комунікативної стратегії будуть розглянуті нами далі в окремій роботі.